

Биљана М. Савић¹

Институт за српски језик САНУ, Београд

ВОКАЛИЗАМ И КОНСОНАНТИЗАМ У ЗБИРЦИ ПЈЕСАМА СА ДРУГЕ СТРАНЕ ШТРЕКЕ ЈАГОДЕ КЉАИЋ²

Апстракт: У раду се анализира вокалски и консонантски систем у збирци пјесама Са друге стране штреке Јагоде Кљаић. Језик у овом књижевном дјелу представља одраз архаичног банијског идиома, којим готово нико више не говори, а пјесникиња га активира да би га сачувала од заборава. Циљ рада је дати преглед истраживаних језичких особина, упоредити их са досадашњим научним сазнањима о овом и другим западнијим српским говорима, те употпунити слику о банијском говору, који је интегрални дио херцеговачко-крајишког дијалекта.

Кључне ријечи: *Јагода Кљаић, говор Баније, херцеговачко-крајишки (источнохерцеговачки) дијалекат, вокализам, консонантизам, језик Са друге стране штреке.*

1. Увод

Садржину збирке дијалекатских пјесама Банијке Јагоде Кљаић³ *Са друге стране штреке* чини стотину пјесама, штампаних на 270 страница текста. Назов ове збирке, у који је удјенут германизам, варваризам, *штрека*, што значи *жељезничка пруга; даљина, односно пут*, истовремено је симболичан и дубоко реалистичан. Та *штрека* дијели и простор и вријеме. Пјесникиња овом збирком оставља свједочанство о језичком и етничком идентитету банијских Срба, народа којег на том простору у овом времену готово да нема, јер од деведесетих година 20. вијека *живи* са друге стране штреке свог вишевијековног завичаја.

¹ savicmbiljana@gmail.com

² Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2022-14, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

³ Јагода Кљаић (1950, Глина), дипломирани политолог с вишегодишњим стажом у новинарству. Пише кратку прозу и поезију. Заступљена је у више регионалних зборника и књижевних часописа. Пјесме су јој преведене на пољски, словеначки и македонски језик.

Идиом који Јагода Кљаић активира у својим пјесмама јесте банијски говор, који је интегрални дио херцеговачко-крајишког дијалекта и припада његовој сјеверозападној скупини.⁴ У науци се говори ове скупине означавају и термином западни српски говори, под којим се подразумевају сви српски говори западно од Дрине. М. Драгичевић користи и термин најзападнији српски говори за говоре на територији западно од ријеке Врбас (2001: 79). Досадашња истраживања говора Баније и Кордуна обухватају неколико краћих језичких прилога (Нишевић 1972; Петровић 1972₁; Петровић 1972₂; Finka 1977) и једну монографију (Петровић 1978).

За дијалектологе значај пјесничке збирке Јагоде Кљаић огледа се у богатству језичке грађе која је погодна за проучавање свих нивоа језичке структуре. Дијана Црњак је у свом раду „Синтаксичке особине дијалектских пјесама Јагоде Кљаић” (Српјак 2019) детаљно освијетлила синтаксичке црте ове збирке пјесама, а ми смо своју пажњу усмјерили на испитивање вокализма и консонантизма у овом дјелу.

2. Методологија и циљ истраживања

Грађа је ексцерпирана тако што смо пратили присуство фонетских особина потврђених у досадашњим истраживањима. Циљ рада је дати преглед истраживаних језичких особина, упоредити их са досадашњим научним сазнањима о овом и другим западнијим српским говорима, те употпунити слику о банијском говору.

3. Вокализам

Збирка пјесама *Са друге стране штреке* читавом својом грађом упућује на вокалски инвентар који је у суштини карактеристичан за све говоре херцеговачко-крајишког дијалекта, а то даље значи да га, као у стандардном српском језику, одликује петочлани вокалски систем (*а, е, и, о, у*) употпуњен силабичким *р*.

3.1. Као и у студијама о другим западнијим српским говорима, кад је у питању вокализам, већину дијалекатске грађе у збирци *Са друге стране штреке* представљају редуције вокала *и* у постакцентској позицији. Мноштво

⁴Херцеговачко-крајишки дијалекат је најраспрострањенији дијалекат српског језика, просторно и по броју говорника. Чине га двије зоне: југоисточна, која обухвата источну Херцеговину, западну Црну Гору, западну Србију, источну Босну и посавско Подриње, и сјеверозападна, којој припадају западна и сјеверозападна Босна, сјеверна Далмација, Горски Котар, ужа Хрватска, дијелови Славоније, Барање, Беле Крајине и Жумберка (Окука 2008: 56).

примјера потврдило је ову појаву, а по фреквентности се истичу редукције вокала *и* који се налази у медијалним позицијама ријечи. Примјери који слиједе издвајани су са тежњом ка максималној исцрпности, а навођени су по критеријуму иницијална, медијална и финална позиција ријечи и поређани азбучно.

Редукција иницијалног *и* потврђена је само у једном случају – у именици *некцију* (исп. Nikolić 1991: 203).

У медијалним позицијама за редукције знају и именске и глаголске ријечи.

Међу именским ријечима у грађи су се нашле именице, придјевни и бројеви:⁵
брњице, варенка, варенку, векерца, велка, велке, велки, велког, вјеверца, вододерну, вратма, газдарца, говедарицу, годне, гранциу, грмљавне, губице, гујавицу, гујжчица, данма, домаћца, дрољетне, дружна, ђетелна, Ђукица, жеравицу, живца, живице, зубма, из ладице, из собице, кабанца, кајзерциу, кезмићма, киданциу, килавица, киселну, клупца, клупце, кобасца, кобасцама, кобасциу, кобла, коблу, којзца, колки, комадна, комовца, комушина, корто, кортом, котловма, кошарице, кошуљце, кравца, крижма, ладетна, ладетну, луговма, марамце, матерна, матерну, маице, мјесечни, младца, младици, мрвце, мрвну, на бабну, на буковни, на вратма, на лапавци, на лешипирице, на мјесечну, низ стрмну, ножце, образне, оргинал, падавца, печеница, печенице, пилћи, пирљевну, пјенице, плетеницу, по гујзци, половну, посудциу, праговма, прашина, праишну, препеченица, препеченице, пријатељца, пријатељци, приколицу, ракијца, ракијетне, рањеницама, растаићма, рубне, салауковна, сикирица, сламарци, сокацима, сплачне, станицу, стварма, стожна, Стојца, столице, сушица, толка, толке, толки, толку, туковма, ћаћне, ћерице, ћерицу, у бабне, у варошицу, у дућанма, удице, ужарица, у живциу, узци, у кујну, у матерне, у перуишци, у сватовма, у собици, учитељциу, цицелице, цијепанице, цирица, четри, чобаница, чутурица, шалице, шалицу (= шољу), шеварка, шенице, шеницу, шкатуљца, шљивовце, шљивовцом, шљивовциу.

Кад су у питању глаголски облици, највећи број потврда редуктовања вокала *и* налази се у радном глаголском придјеву и инфинитиву:

а. *ватла, видјо, водли ме, вратла, вриједло, гранло,⁶ добацла, доватла, договорла, дозволли, живло, живца, забле, забло, заборавајо, заборава, забринло, завришла, зазеленле, закипла, заковршла, закорачла, заладло, залијепле, замијенле,*

⁵ Поред наведених примјера нису дате напомене за хомографе као што су *гѡднѣ* (Г јд.) и *гѡдне* (Н мн.) јер овдје немају никакву функцију.

⁶ Потврде промјене глагола из 3. у 7. врсту (-*ну*- > -*ни*-) типа *брецнитити, викнитити, зуцнитити, кренила, превагнитити* и сл. који су записани без редукција вокала *и* и разлог су што су сви остали облици наведене глаголске врсте у којима је такво *и* изостављено сврстани у ову скупину примјера. У читавом тексту са неизмијењеним -*ну*- пронашли смо само *зовнућу*. У овом сегменту грађа Ј. Кљаић не подударе се са Петровићевим закључком да је оваква промјена „врло ријетка” (Petrović 1978: 116).

замутла, заповидла, запоставјо, зарадла, заситле, затворла, зашутла, извадла, извалла, извитоперле, изговорјо, изгубла, издиванла, издубла, излапла, измлатла, изокренле, израдјо, изфалми, искосјерјо, искривла, испратла, испрашила, истањла, истрошила, кренла, кренле, кренли, метла, набрњла, навлажле, нагарла, награјсала, наканла, накупла, накупле, напојла, направјо, направла, направли, напти, напучли, наумјо, наумла, научла, научле, обавли, обезданла, објесјо, огласти, одјазле, одмјерла, одранла, окитле, оладла, опазла, опкорачла, оправла, опрасли, оставла, осушила, отворло, откравло, отправили, платћу, побенавла, побенавли, повратла, повратле, погубла, подијелле, подојла, подранла, поздравла, покупјо, покупла, пометјо (= оставио), пометла (= ставила), пометле, помолло, породла, поручла, порушили, поставли, посудла, пребацла, предвидјо, пресамитла, пресврнла, пресудла, пресушило, претурло, прецурло, приватла, пријонло, примјетјо, приправла, припремла, припремили, приредле, пробудли, проговорће, прозборла, прориједла, пружла, радла, разјарло, расоредле, растопла, раширла, родли, сазорли, саранла, саставјо, саставла, сасушила, сванло, сватла, сврнла, скуњежла, скупла, скупле, скупли, скупло, се смрачло, склопла, спојли се, спремла, спремли, стровалла, тражли, убла, уватјо, уватла, ударјо, узјашила, уметла, умијесла, уморла се, уперјо, уперла, уперло, урадла, усмјерла, успорла, устобочла, усудла, утрнле, фалло, цмарла;

б. ачти, бацти, вапти, војсти, вратти, диванти, добти, доватти, дозволати, докучти, заборавти, забранти, забти, завршити, заграбти, задавати, заковрнити, закорачти, замијести, замјерти, заокренла, запалти, згњечти, избацти, избушити, извлачити, изности, изокренли, истрошити, јавти, крентти, купти, ладти, лебанти, метти, молти, навлажти, награјсати, накупти, напеналти, напунти, наранти, наручти, насадти, наставти, ности, нудти, обавти, обилазти, обогатти, обрушити, обуватти, одбацти, одредти, оладти, опазти, оставти, отворти, ошпурти, пазти, пајзти, платти, побенавти, побихједти, повадти, подарти, подвалти, подложти, покупти, полисти, помолти, попти, поранти, посудти, пошурти, правти, преварти, преладти, преручти, прескочти, претворти, припазти, пришти, пробудти, прозрачти, пролти, раздвојти, размијенти, ранти (= хранити), распоредти, сажалти, салатти, саставти, саитти, сватти, свједочти, се сјетти, споменти, срамотти, сручти, телти, тражти, тревти, убти, уватти, улазти, уперти, урадти, уштојти, цвилти, циједти, шерванти.⁷

⁷ „Наставак инфинитива паралелно се среће и са редукцијом финалног вокала и без његовог уклањања, при чему није увијек лако утврдити која од те двије форме може имати превагу” (Petrović 1978: 104).

Од осталих глаголских облика, са редукованим медијалним *и* нашли су се: футур први: *алалћу, вратћу, добће, добћеш, закречће, купћу, метћу, направће, пазћу, подијелће, подранћеш, потопће, превар ће ме, преладће се, скратћу, сложћете се, убћу, уб ће ме, умирће га*; у ову скупину сврставамо и облике на -ћи, које је Ј. Књаић писала састављено: *доће, надоће, реће, стићемо*;

презент: *невди, невдиш, узма*;

императив: *виддере, дођде, заборавде, изволте, летмо, ослобод и*

аорист: *зауставше, направше*.

Са редукованим *и* нашле су се и неке прилошке ријечи: *колко, неколко, толко*, које су потврђене по више пута.

У промјенљивим врстама ријечи финално *и* губи се:

а. у формама личних замјеница (најчешће енклитичким) и (у једном случају) бројева: ако *т* је милије, ако *т* је стало, ако *т* се, а *мен*, вели *м*, да *м* је, да *м* мати, да *м* се још, да *м* се тај, да *т* га је, добра *м* је, ђаво *м* да, ђе *м* је, ево *т*, сто *т*, и *теб*, како *м* је, како *т* се чини, ко *м* је уша, *мен*, *мен* се, не била *т* мати, не да *м*, не звала *т* се ја, нема *м*, неће *т*, није *м*, ово *т* је горе, она *т* је, па *м* је право, па ће *т* мати, по *мен*, пола *м*, само *м* смета, синови ће *т* бити, тако *т* је то, *теб*, торбу *м* је, *четир*, што *м* треба, што *т* не ваља;

б. у облицима инфинитива: *бит*, до јутра ће *бит*, *дометнит*, *дуљит*, *замлаћиват*, *заспиват*, *затират*, *избит*, *излећ*, *излећат*, *исказат*, *казат*, *лупат*, *мислит*, *морат*, *набрат*, *написат*, *обастат*, *објашињават*, *одат*, *ослушкиват*, *остат*, *питат*, *покидат*, *посакриват*, *предат*, *прекопитнит*, *престат*, *проћ*, *пушићат*, *разбит*, *слагат*, *слушат*, *сметнит*, *спават*, *требат*, *ћерат*, *убит*, *уватит*, *узет*, *чекат*;

императива: *вид*, *губ* ми се, *доћ*, *паз*, *паз* се, *сјед*, *сјет* се; ГПС: *гулећ*, *мислећ*, *носећ*, *тражећ*.

в. код помоћних глагола: било *б*, да *с* ми, да *с* стала, дуго *с*, *ђе б*, *ес* се разбила, имо *б*, једно *б*, како *б*, како *б* знао, канда *с*, канда *с* ми, кога *б*, које *б*, који *с* ти, којом *с*, могла *б*, можда *б*, морда *б*, мордак *с* дошла, нашли *б*, не *б*, не *б* било, не *б* дичило, не *б* је, не *б* прошо, не *б* се, нешто *б*, од жалости *б*, окрено *б* те, почела *б*, сведно *б* се, сметове *б*, чељад *б*, што *б*, што *б* волла, што *с* се.

За много примјера оваквих редукција знају и неке непромјенљиве врсте ријечи – везници и одрична рјечца *ли*: *ал* биће, *ал* блебнем, *ал* да, *ал* је, *ал* не, *ал* некад, *ал* сам, *ал* се цура, *ал* ћути, *ал* у њима, бијели *л* се, да *л*, *ел* зава, *ел* на црте, *ел* нешто, *ел* те ко гањо, *ел* то, *есу л*, знаде *л*, изгладни *л*, *ил* за тједан, *ил* је дом, *ил* још, *ил* коцке, *ил* лугара, *ил* ничија, *ил* њиова, *ил* свекрва, *ил* седмицу,

ил тугом, има *л*, како *л* ће, ко *л* ће, море *л*, не би *л*, не буде *л*, нит бадањ, нит округла, нит четвртаста, отпане *л*, оће *л*, оће *л* се, оћемо *л*, оћу *л*, пође *л*, стиже *л*.

Велики број досад наведених примјера неутралисања вокала *и* у позицијама иза акцентованих слогова отвара једно веома важно питање. Општепознато је да су вокалске редукције једна од изоглоса по којој су специфични западни српски говори. Исто тако је познато да су у тим говорима подједнако честе потпуне и дјелимичне редукције вокала (исп. Petrović 1973: 29–62 и 1978: 38–41; Dešić 1976: 56–72; Dalmacija 1997: 35–42; Dragičević 2000: 16–17; Crnjak–Kozomara 2015: 699–702; Cukut 2018: 30–37 итд.), као и да потпуне редукције вокала често за посљедицу имају вокализацију сонаната. У грађи која је пред нама обје врсте редукција биљежене су на исти начин (једноставним изостављањем графеме *и*), а нема ни ознака за евентуално вокализовање сонаната, те остајемо ускраћени за веома важне податке.⁸

У грађи има и потврда за редукције осталих вокала, али су оне неупоредиво рјеђе.

Редукција медијалног *а* јавља се у глаголу *казати*: не мерем ти све ни *кајсти*, ал не смијем *кајсти*.

Финално *а* зна за редукције у генитиву и акузативу личне замјенице *он*: из *њег*, кроз *њег* и сл., мада је у овим позицијама чешће стандардно *њга*.

Ријечца *нека* обичнија је без завршног *а*: *нек* не ува, *нек* поћера, *нек* ти купи, *нек* ти се нађе, али је и: *нека* село, *нека* су итд.

Медијално *е* губи се у облику броја *двадесет*: *двадсет*, а финално у рефлексивној замјеници *се*: дуго *с* ништа није збило, те из партикуле *де* на крају императива: *дед* кажи.

Почетно *о* редуковано је у глаголу *периса* (оперисао).

У грађи нема облика показних замјеница *овакав*, *оваква*..., као ни прилошких форми *овако*, *онако*. У свим потврђеним случајевима иницијални вокал *о* је редукован: *вака* несретна, те сам *вака*, *ваког* делију, *ваког* предвечерја, *нака* голуждрава, те сам *нака*; *вако* се мало прешо, *вако* испати, *вако* стара, *нако* бандоглава, *нако* босонога, *нако* гиздава, *нако* господске, *нако* ерлава, *нако* кадрен, *нако* успут.

У финалним позицијама ријечи редукције вокала *о* карактеристичне су, за у српском језику веома честе, везнике *него*, *само* и *ако*.

⁸ Познато нам је да Јагода Кљаић није лингвиста и да јој приликом писања ове збирке крајњи циљ није била научна анализа текста, али ипак остаје жал што се уз мало труда и консултација са стручњацима овај материјал није прилагодио и за дијалектолошко изучавање.

Везник *него* трипут је записан у стандардном облику, а у свим другим случајевима је *нег*: *нег* по договору, *нег* очи итд.

У тринаест примјера везник *само* јавља се без крајњег *о*: *сам* да није, *сам* се смрчало... Много је више књижевних ликова.

Уз мноштво потврда за стандардни облик *ако*, два пута је забиљежено губљење крајњег вокала *о*: *ак* на лошог, *ак* обећаш.

Редукције вокала у примјерене су само у финалним позицијама ријечи.

Мало је потврда за губљење у пуним глаголским облицима: *дочекаћ* ја, *мораћ*, *нећ*, вако *нећ*, *укебаћ* ја.

Нешто већи број редукција запажен је у глаголским склитикама: *вранце с*, *сво с*, које *с*, најмилији *с*, нешто *с*, одавно *с*; *ваљда ћ*, ја *ћ*, каква *ћ*, ни што *ћ*, *парипа ћ*, *полако ћ*, *сјутра ћ*.

Приједлог (*из*)*међу* није чест у овој збирци пјесама, а подједнак је број облика са крајњим *у* и оних у којима је овај вокал изостављен: *између* нашије, *међу* плате; *измеђ* крава, *међ* зуквама и сл.

Најважнија појединост у вези са вокалским скупинама тиче се судбине финалне неакцентоване скупине *-ао*. Грађа коју нам пружа ова збирка потврдила је оно што је Д. Петровић констатовао за говор Баније и Кордуна – да се сажима у дуго *о* или *а*.⁹

У збирци је много више потврда за свођење ове скупине у правцу *о*. Уз малобројне именице *мисо*, *пјето*, *посо*, најчешћа категорија ријечи у којој се огледа наведена појава и овдје је, очекивано, радни глаголски придјев: *адресиро*, *бегенисо*, *брно*, *враћо*, *гађо*, *диго*, *дово*, *довуко*, *дозво*, *докотрљо*, *ђељо*, *изазиво*, *изнемого*, *израчунаво*, *испеко*, *истресо*, *казиво*, *копо*, *лето*, *мето*, *мого*, *мото*, *набациво*, *намјешито*, *напацо*, *нашето*, *недо* бог, *одгонетно*, *одгрто*, *одмјераво*, *окупљо*, *опрашито*, *орезиво*, *оро*, *осто*, *пјев*, *покушо*, *потписиво*, *препо*, *прећеро*, *прешо*, *проћеро*, *пружо*, *радово*, *реко*, *рикто*, *салаћиво*, *свезо*, *спајо*, *споно*, *стиго*, *убиљежаво*, *увуко*, *узима*, *уписиво*, *упрего*, *учвршћаво*, *формиро*.

Поредбени везник *као* јавља се само једном: *као* ни главе. Најчешће је биљежен у форми *кај*:¹⁰ *кај* година, *кај* домаћи, *кај* змија, *кај* између, *кај* нови, *кај* одрасли, *кај* прави, *кај* снаја, *кај* у каквој, *кај* удавача. У два случаја сведен је на *ко*:¹¹ *ко* дуга, *ко* вода.

⁹ О изоглоси ове појаве у говору Баније и Кордуна в. Петровић 1978: 58, а о стању у западним српским говорима као цјелини в. Драгичевић 2001: 87. Исп. и Дешић 1976: 73–74 и Драгичевић 1986: 77–78.

¹⁰ Овај везник свој је коначни лик вјероватно добио у процесу: *као* и > *ка* и > *кај*.

¹¹ „За *ко* претпостављамо да је добијено контракцијом, уз накнадно скраћивање вокала *о*” (Николић 1991: 215).

Свођење секвенце *-ao* у *a* поткрепљују следећи примјери: *бегениса, довеза, доћера, дочепа, доша, ђеља, залута, заша, зна сам, изаша, извука, изрека, иша, мога, отпјева, оша, пита, повеза, погледа, позва, препа, примака, река, сања, сасјека, стига, чека, ускомеша, уша, ушалта*.

Исту судбину ова вокалска секвенца има и у прилошкој форми *жао*: *жа* ђевера, било им *жа*, није *жа* труда, њима канда *жа*.

У медијалној позицији вокалска група *ao* сведена је на *a* у облику именице *зава*.

Са Драгичевићевом изоглосом (Dragičević 2001: 87) слаже се судбина медијалне вокалске скупине *ae* у бројним изразима: *дванајст, дванајстину, једанајст, шеснајст*. (О овом в. и у Petrović 1978: 59.)

Скупина *-ee-* сажима се у *e* у прилогу *сведно*.

У материјалу имамо и *греота* и *грота*.

Финална скупина *eo* сажета је у *o* у два случаја: *појо, почо*.

Акцентована финална скупина *yo* чува се у облику *чуо*, а ако је ненаглашена, сведена је на *o*: *блено, забречно, заметно, излано, прно* (према прхнути), *скрено, стисо се, шено*.

3.3. Вокалске замјене у основи су резултат асимилација и дисимилација и нису маркантна одлика у језику Ј. Кљаић.

а. Умјесто вокала *a* јавља се *e* у: *грмљевна, нацек-баба* и *саде*, а на његовом мјесту стоји *o* у облику *колendar*.

б. Замјена *e* у *a* записана је у именици *бундава* и придјеву *жарана*, а на мјесту *e* јавља се *u* у облику латинизма *цемент*: у другој *цимента*.

в. Резултат дисимилације је промјена *u* у *e* у именицама *гевикт* и *месираче*, те у глаголском облику *мериши*.

г. Умјесто вокала *o* имамо *e* у инструменталу јединине замјеница *ти* и *себе*: *с тебом живот, с тебом задовољне, са себом*.¹²

Напоредо са *не море, не морем* и сл. записано је и *не мерем, не мереш, не меру* (исп. Petrović 1973: 38–39).

Именица *сирутке* (Г јд.) може се тумачити дисимилацијом вокала у сусједним слоговима, али и мотивацијом према облику именице *сир*.

3.4. Комплетан текст пјесама показује да су овдје забиљежени рефлексии некадашњег вокала *јат* у складу са стањем какво налазимо у ранијим радовима о западним српским говорима. Од интересантних примјера издвајамо следеће:

¹² Ово би могло да буде и уопштавање из других облика тих замјеница. О наведеној појави в., нпр., Ресо 1975: 97, Ramić 1999: 34. У говору Баније и Кордуна забиљежено је само *сѣбом* (Petrović 1978: 98).

Уз кратке и дуге рефлексе идентичне онима у стандардном: *бјелине, бјељи, пјесма, побједнички; звијезда, свијета, сриједи, цијели; бјешати, избјећи, објесја; вриједи, дијеле, излијеће* и сл., запажени су и једносложни рефлекси вокала *јат* који је по поријеклу био дуг: *заповјед, кај звјезде, осмјехом, пјевац, пјето; заповједам, примјетјо, примјетла, погрјешти, расцвјелила, свјетле* (презент), *сјева*. (И о овој изоглоси в. Драгићевић 2001: 86.)

Прилог *увијек* среће се у сљедећим гласовним ликовима: *увијек* (6), *ује* (3), *вавјек* (5), *вавијек* (1), *вавје* (5): *увијек* земља даде, ситнога *увијек* имадем итд.; *ује* на сисама не ваља, и *ује* се набруњи; *вавјек* вуче, *вавјек* треба, *вавјек* ђикала, *вавјек* заборавим, *вавјек* сам се бојала; мора *вавијек* ладном водом бит орошена; мој *вавје* нешто рачуна, ал ти *вавје* гледаш да бегаш, *вавје* шлајса, *вавје* на глави, она *вавје* контра крене.

У флективним наставцима придјевско-замјеничке деклинације много је потврда гдје се *јат* рефлектује у *ије*: *вареније, вуненије, динутује, другије, крвније* и *месније, љепишије, нашије, оније, којијем, мојије, мојијем, наранџастије, празније, распјеваније, својијем, старијем, сувије, тежије, топлије, цијелијем, шаренијем*.

Одрични облици презента глагола *јесам* јављају се и са *ије* и са *и* варијантом: *нијесам, нијесмо; нисам, нису* и сл.

Међу малобројним нестандартним икавизмима има и оних морфолошке природе, али и понеки „мање очекиван” (Петровић 1978: 48): *двисто; блиснем* кај змија, *јаче блиснит, заповидла, изгорла, разумише, сикирам се*.

Присутни су и неки екавизми: *две ноћи, две три, по две паре, ријеч-две, дечаке*, који нису неочекивани у овом говорном типу.

У грађи имамо и секундарних рефлекса *јата*, углавном одавно потврђених у другим говорима: *водијер* (али *водири*), *крумпијер, крумпијера*, по *крумпијеру, кулијером, у папијеру, пријетворан, танијер, танијери; гаранџијерат*.

3.5. Од покретних вокала јављају се *а* и *е*. Да ли ће се употријевити или не, на основу грађе коју смо анализирали, не може се утврдити. Наводимо неколико репрезентативних примјера: *нашега, туђега, шупљега; некоме, никоме, томе; већег, горњег, тућег; другом, ком, овом; ничем, чем*.

4. Консонантизам

Збирку пјесама *Са друге стране штреке* карактерише консонантски систем у којем се налазе све оне фонемске јединице које познају и други западнији говори херцеговачко-крајишког дијалекта. Сугласници *х* и *ф* имају нестабилан статус, уклањају се или замјењују одговарајућим сугласницима. Изразитија особина јесте

губљење ј у финалној позицији у *јел*¹³ (= *је ли*) и облицима глагола *јесам*. Сугласничке супституције су бројне и најчешће су везане за лексеме страног поријекла.

Домашаји гласовних промјена потврђени су мноштвом примјера, те ћемо им пажњу посветити у нашим наредним истраживањима.

4.1. Према Д. Петровићу, велар *x* је темељито уклоњен из фонолошког система банијско-кордунског појаса (Петровић 1978: 64).

4.1.1. У грађи Ј. Кљаић *x* је потврђено у сљедећим ријечима: *хајван, хајке, хигијена, хранитељице, хркање, ходи* (1), *хук, хука, хучеће; охрабрују, њихово, усахло, маховини, рахитичне, шпилхозницама; осм(и)јех* (3), *их, итих пробе*.

4.1.2. Примјере уклањања *x* класификовали смо према позицијама у којима се ова појава потврђује, водећи рачуна да њихова лексичка ограниченост буде што јасније представљена:¹⁴

а. испред вокала: *абера, ајдере, ајте* цуре, *алали, алалћу, аљина, аљинац, аљца, амбар, анџар, армоника, иљадарку, иљаду, ора* (према хора), *орни, пауље, у телу; одају, не ода, се узодала, одање; оће, ћио, ош, оћу* и сл.; *греота* (1), *грота* (2); *наеро; њиова, њиове, њиовог, њиову; сат; траовати; Аранђела; одукала*;¹⁵ *мам* (< маам < маом < махом);

б. у финалној позицији: у аористу: *смандрља се, заврши, одлећа* итд.; *е* валај, *евала* (према *ех валах*); са *вр* села, *гра, некви* двоје, *кру*, прије *први* смрзавица, на *трбу* се извала; прилози који значе 'одмах': *нама* (9), *одма* (2) (једна потврда: *одмак*).

4.1.3. На мјесту некадашњег *x* јавља се *в* или *ј* у сљедећим лексемама:

а. *сув*;

б. *алај* (према узв. *ала*), *кујна* (1), у *кујну* (2), *плејнатога*, звече *плејци* на ципелама.

4.1.4. Вокалске скупине настале након губљења фрикатива *x* разбијају се прелазним гласовима *в* или *ј*:

а. *глуви, дуванкесу*, око *Дувова, јува*, без *крува*, по *круву*, паламар *крува, кувати, куване, скувала* сам, *укувала, куварца, прова, суве, сувијане, уво* итд.; са њеног *врва*, до *врва* (уп. са *вр* села);

б. *истија, кујину* (1), *кујињу* (1), *маћија, потијо*, испод *стреје*.

У стиховима су потврђене лексеме *снаја* (3), *снајка* (1) и *снаша* (5), које су лексикализоване са датим фонетизмима. Из контекста је јасно да је *снајка*

¹³ Ј. Кљаић упитну рјечцу *ли* редовно пише састављено након енклитике *је*.

¹⁴ Нисмо наводили све парадигматске облике потврђених лексема јер те потврде немају никакву функцију.

¹⁵ Сем у овом примјеру, *x* је очувано у ономатопејској основи *хук*-.

хипокористик од *снаја* (синова или братова жена), а *снаша* има другачију семантичку вриједност. Наводимо по једну потврду: немој *снајо*, *снајка* м је вриједна, уперла *снаша* низ разо.

4.1.5. Издвојили смо лексеме чији фонетизми у вези са *x* варирају:

а. присвојна замјеница за 3. л. мн.: *њихово* (1), *њиови* (2) и примјери (3) у којима је вокалска група разбијена прелазним *j*¹⁶ – у *њијевим* очима, *њијево*, по *њијевом*;

б. у Г/ А мн. личне замјенице за 3. л. обично је *њи*: има у *њи*, пред *њи*, око *њи*, *њи* се пачати, свака од *њи*, намјесто *њи*; једна потврда: од *њије* двога; у позицији енклитичког облика *их* употребљавају се *ји* (12), *и* (4) и *их* (1): да *ји* рашћера, да *ји* гледам, пет *и* је, мати *и* нама у лукшију убаци, стра *и* спопо, да *б и* се дочепа, требало *их* често лизати; у једном примјеру постојали су „језички” услови за употребу енклитике, али је пјесникиња изабрала облик *њи*, из стилских разлога, тј. у функцији комуникативног наглашавања: ал *њи* више нема.

4.2. У нашим народним говорима све донедавно фрикатив *ф* ријетко се сретао. Да овај сугласник постане равноправан члан консонантског система српског језика, допринијеле су прије свега ријечи страног поријекла.¹⁷

4.2.1. Фрикатив *ф* потврђен је у сљедећим ријечима: *ањфор*, *кифлице*, *офурена*, *тефтерио*, *ћеф*, *факултет*, *фармерке*, *федервагин*, *фела*, *фигуре*, *филтер* цигарете, *филцане*, *фиљаније* бонбона, *фина*, *фирање*, *фићи*, *формио*, *фосљин*, *фртал*, *фрулице*, *фундамент*, *шкафћ*, *штафир*, *шуферце*.

Лексеме ономатопејског поријекла досједно су са *ф*: *фијук*, *фићукара*, *фркне*, *фућкам*, *фућкањем*.

Глагол *фркати* 'увијати, правити коврче': *фркати*, иза ува локну *фрче*.

Фрцати 'нагло избијати, врцати': искре *врцају*, све пуцад са ње *врца*.

4.2.2. Досједна супституција *ф* > *в*: слаба *вајда*, не б било *вајде*, заудара по *вајтини*, *ванглу*, *вертун*, *вошпон*, *вундуш* (lat. fundus), од *вуруне*, *кава*, *кавеним* карамелама, на *кавицу*, *куглов*, *тревти* се.

4.2.3. Наводимо примјере у којима се сугласник *ф*, у оквиру исте породице ријечи, у једним потврдама чува, а у другим супституише са *в*: *нафарбане* лалокe – заједно ће *варбање*; није *фалична*, нема јој *фалинге* (2), колко мени *фали* мати (9), било б грота да ји *пофали* – морам јавти ће варенка завршла не б било добро да *повали*; *фамилија* (1) – *вамилија* (2).

¹⁶ Д. Петровић наводи да су овакви облици обични у говору Баније и Кордуна (1978: 66).

¹⁷ Исп. Finka 1977: 161; Petrović 1973: 175; Crnjak-Kozomara 2017₁: 393; Crnjak-Kozomara 2017₂: 214).

4.3. У нестабилности артикулације сонанта *j* у интервокалској позицији М. Драгичевић види узрок губљења „фонолошки релативно празног” *j* у иницијалној позицији. Према његовим ријечима, „изгледа [да] се ово уклањање досљедније спроводи само у говорима сјевернодалматинских и личких јекаваца” (1986: 90).¹⁸ Д. Петровић, на основу своје грађе, уклањање иницијалног *j* налази само на Кордуну, а не и на Банији (1978: 68).¹⁹

4.3.1. Маркантна одлика у нашој грађи јесте губљење иницијалног *j*, које је:

а. досљедно спроведено у форми *јел* (19): нијесам била сигурна *ел* баш он стиже, па *ел* не виде, *ел* те ко гања, што с то лешпирце || *ел* нешто што лети итд.;

б. готово редовно у облицима глагола *јесам* – *ес-* (9), *јес-* (2): *есам* бијесна || ал нијесам кукавна, *еси* л слушала брата, убћу бога у теби || *еси* л украла, *ес* се разбила || куд гледаш, *ест* || сину му нама нође, *ест* ми облапорна прија, *ест* шило, *ест* чојека саранла, *ест* да се поштено задушчала, *есу* л ти можда по вољи, ал да *јесмо* || ко б то саде мене половњачу тако изазиво, провјерава *јесу* л ждријепци потковани;

в. без изузетка изостало у *један*, *једанајст*.

Лексема *свеједно* потврђена је у ликовима: *сведно* (2) и *свједено* (1): *сведно* б се младца могла запалти, *сведно* ел кабанца мокра, и *свједено* ел на црте ил коцке.

У ријечи *свеједнако* (2) ’непрестано, стално, једнако’ *j* се чува: њој *свеједнако* паше, краве... *свеједнако* мучу.

4.3.2. У новоштокавском стандарду уобичајен је слаб прелазни глас *j* између вокала у групи *-ио*. М. Драгичевић наводи да је у говорима Лике изразитије артикулисано овакво *j* и да се након аналошког дуљења вокала *о* ова група често своди на *-јо* (Dragičević 1986: 81).²⁰ Наводимо неке од мноштва примјера са написаним *-(и)јо* у облицима радног глаголског придјева: *видјо*, *заборавјо*, *искосјерјо*, *налијо*, *наумјо*, *покупјо*, *пометјо*, *понијо*, *предвидјо*, *примјетјо*, *саставјо*, *утерјо*, *уснијо*.

4.3.3. У говору Баније позната је појава факултативне епентезе *ј*, с незнатно палатализованим денталом (Petrović 1978: 69).²¹ Да је консонант умекшан испред вокала који се дјелимично или потпуно редукује, и да се тако изговара,

¹⁸ У Дешићевој грађи има много потврда ове појаве, али се оне биљеже у предјелима који се граниче с Ликом (1976: 144–149). Исп. Dragičević 2001: 25–27 и 2014: 563.

¹⁹ Грађа Ј. Кљаић у овом сегменту одступа од Петровићеве грађе, што показују примјери које наводимо.

²⁰ Да је појава аналошког дуљења *-о* врло честа у говорима Баније, наводи и Д. Петровић (1978: 59).

²¹ За умекшани изговор консонаната у личким и западнобосанским говорима примјере исп. у: Narančić 1975: 111–113, Dešić 1976: 169–171 и Dragičević 1986: 111–114.

чује и пјесникиња, која записује: канда ће се цабе *војсти*, не мерем ти све ни *кајсти*, морам *пајсти*, по *гујци* (и: *гујжчица*), *којзца*, у *рујци*.

4.4. У збирци пјесама потврђено је много сугласничких супституција.

в > *ф*: *куфферта* (4), *коферат* (1);

ђ > *џ*: *пуџу*;

ж > *р* у облицима презента глагола *моћи* и у лексеми *можда*; најзаступљенији је лик *мор-* (20): *мореш*, *море*, *морем*, не *морем*, а и ми нејачки *поморемо* колко *моремо*; форма *мер-* (10) потврђена је само у негацији: *не мерем*, *не мереш*, *не мере*, *не меру* бити, а среће се и *може* (5): *не може*; записано је и: *морда*, *мордак*, *морти*.

ж > *џ*: *џерсеј*;

к > *г*: *цигорију*; *џмуг* (< њем. zucken)

л > *љ*: *фиљаније*;

н > *л*: *кућну лумеру*;

н > *њ*: *грањер*; *табањају*; *шиња*;²²

с > *ш*: *шекрет*;

т > *д*: пресврнула рукаве од *сведера*;

ћ > *ч*: *кучице*;

ч > *ћ*: *ћикоберницу*.

4.5. Секундарни сугласници који се јављају у лексичкој грађи јесу: *ј*: *јоне*, *јопет*; *најтежје* ми је; лексема *валај*(*ј*): *валај* не знам, *валај* сам се ономадне обезданла, поред – *свала* ал је берићетан (уп. узвик *ала*: *алај* ти добро гилта); прилог *опет* биљежимо у четири гласовна лика: *опе* (2), *опет* (1), *јоне* (1), *јопет* (1); појава протетичког *ј* и губљење *-т* у овој лексеми познати су у нашим говорима (исп. Ретговић 1978: 69; Козомара 2016: 64); *плајвајз*; *к*: *ваљдак* (9), *ваљда* (9); *мордак*, *морда*; *одмак* (1); *онда* (5), *ондак* (21), *премак* (2), *премда* (1); *шајток*;

Облик *онда* (5) потврђен је само у: а. значењу „у том случају, тада”: каже није нека школа || море свако || а ја не мислим баш тако || зашто *онда* од мојије другова ћаће не возе трактора, буду л краве с тебом задовољне || тек ће ти *онда* школе бити отворене; б. набрајању, тј. редању чега: *онда* кренти тражти драгана, завршла неку школу || *онда* налећала на свог лолу. *Ондак* (21) се користи у: а. временском значењу: кад замакну пријатељице || *ондак* полагамо низ косу, од данас до *ондак*; б. набрајању: најприје коцка шећера са зобеним зрнима || *ондак* чешагија кроз гриву по леђима итд.; в. условном значењу, „у том случају, тада”: само *онда* не би није била, ако б неко ћио слушати || *ондак* би о подсукњама; в.

²² Исп. Козомара 2016: 645.

као рјечца „дакле”: жив ми био кумашине || ми се ондак видимо друге осмице (тј. седмице).

м: *натрампам*; н: *пранђед*, *турнила* у сапунцу; *скондрља* (< скотрља); *оклен*²³ си стиго, *доклен*, *неоклен*, *ниоклен*, *одсваклен*, *до сведоклен*, *пореда*: *неокле* (2);

р: *брес*²⁴ (9) и *без* (18): *брес* брашна, *брес* дјесе, *брес* мандуре, *брес* матере, *брес* мене, *брес* мяса, *брес* попаре, *брес* размишљања, *брес* чега се не смијем вратти; *канда* је *брескарна*, *бресквит* (према бисквит), *бресплатан*;

примјери стандардне форме: *без* двоје ножца, *баца без* дима, *без* живти, *без* живце, *излећала без* загрњача, *без* звука, *без* коре, *без* кости, *без* крува, *без* крумпијера, *без* матере, *без* оваца, *без* ограда, *без* сјаја, *без* струцања, *без* тебе, *бајта без* чардака, *без* шапата сингерице;

безрепа сам лија;

с: *строшак*;

ф: *рифљача*.

4.6. У сљедећим примјерима приказана је судбина сугласничких група: *бз*:- од *зове*; *-бљ*:- *гробље*; *рибље*; *-бн*:- *обноћ*; *бр*:- *протвона*; *-вј*:- *чојек*; *-вљ*:- *остављени*, *настављам*, *крављачу*, *здравље*; *вр*:- *вретено*; *гв*:- *гвоздене*; *гд*:- *дуње*; *(-)гл*:- *цигља*; *глисте*, *глине*; *-гм*:- *боме*; *гн*:- *гњида*, *крушака гњилача*; *-гњ*:- *јањета*; *-дв*:- *грудом* ме гађо; *-дзв*:- *одзвања*; *-дздр*:- *одздрави ми* ('одздравити, отпоздравити'); *-дм*:- *одма*, *одмак*; *-дн*:- *пане*, за око *запану*, *испане*, *отпане*, *препанемо се*, *спопане*, *упанем*; *дн*:- *код нас*; *-дс*:- *одсваклен*, *подсукњама*; *-дск*:- *господске*, *људски*; *грацка*; *д-ћ*:- *куш* (према *куда ћеш*); *-дхр*:- *одранла*; *(-)зв*:- *кад ће ћиро зазвиждати*; у лексеми експресивног значења дошло је до даљинске асимилације: ал залупи *жвижда*²⁵ *вратма*; *-дч*:- *злурче* (према *злурадче*); *-здр*:- *тиждрења*; *зр*:- *зрак*, по *зраку*, у *зраку*, у *зраку*; *зн*:- *знам*, *знадем* и сл.; *з-њ*:- *кроз њег*; *-јск*:- *ракијски* котлови; *(-)кв*:- *квочка*; *никвог*, *каква*, *каква*, *накви*, *такво*, *вака*, *кака*, *којекаке*, *свакака*, *таке*, *такије* итд.; *-кл*:- *рокља*; *-кљ*:- *пракљача*; *кћ*:- *ћер* (3), *ћерино* царство; *-лњ*:- *стољњак*; *-љд*:- *ваљдак* (9), *ваљда* (9); *-мб*:- *бонбона*; *-мн*:- *на гувну*; *-мњ*:- *сумљиво*; *мрл*:- *мрљну*; *-мт*:- *запамтићеш*, *упамтила*, од *памтивјека*, *памти*, *упамтита*; *-нг*:- *нема* јој *фалинге*, *итрањага*, *ањгир*; *-нд*:- *швинглати*; *-нј*:- *некција*; *-нк*:- *шуњке*, *вањкуш*; *сањке*, *цињате* шалце (према *цинк* > *цин*); *-нч*:- *издрањчитти*; *-нћ*:- *пунца*; *-њч*:- *чокањчић*; *пј*:- *пјенце*; *пјесма*; *пл*:- *пловка*; *-пн*:- *суза* из ока *кане*; *љупне*; *(-)пс*:- *псовке*, *испсоват*; *пт*:- *тицу*, *тића*; *(-)пч*:- *чела*; *расковчана*; *пш*:- *шеницу*; *-рт*:- *ањфор*; *-рш*:- *вошпон* (< њем. *Vorspann*); *(-)*

²³ Исп. Dragičević 2014: 565.

²⁴ У говору Змијања досљедно је *брес* (Петровић 1973: 88).

²⁵ Жвижда 'вртирепка, несташна дјевојка' (Клјаић 2018: 264).

схв-: сватла, сваћам, сватио, сватти; *изфалли*; *-тск-*: свјетска; свјецко; *-ћк-*: воћку, воћке; *фр-*: пет враклића ракије, вруштук; *-фм-*: јептино; мукте; *(-)хв-*: вала, ватала, вато, обуватти, уватти, уватим, доватдере, доватио, приватла, завати, повато; *фала*, *пофали*; *(-)хл-*: заладло, ладетну, ладна, ладноћи, оладла, олаћену, преладти; *излапла*; *лаче*; *клапин* 'дјечарац'; *хљ-*: љеба; *-хн-*: издане, одане, оданем; *(-)хр-*: ране, ранти, рањеници, прирањују, урањена; *раст*, *растова*, *растић*; *руштови*, *саранла*; *хрг-*: ргањ (< hrg-)²⁶ 'рг; осушена тиква, издубљена у посуду са дугом дршком, за пијење воде' (Кљаић 2018: 248); *-хт-*: плата; *-чк-*: квочка; *мачка*; *тачка*; *чачкати*; *учкуром*; у *собићку*; *-чн-*: *јастушница*; *шкљ-*: за појас *шклебу* задјено; *(-)шн-*: *шњите*; *комушина*; *-штв-*: *друштванце*; *друштво*; *-штр-*: *оштрици*.

Примјери преласка *вљ* у *љ* у придјеву *црвен* потичу још од 14. вијека.²⁷ У нашој грађи готово редовно је потврђен стандардни облик *црвен* (9), осим у једном случају: *црљен* барок изнад чела. Забиљежен је и примјер глаголске форме: *зацрвѐла се*.²⁸

Сугласничка група *(-)гд-* у лексемама *гдје* (< кѡдѣ), *нигдје* и сл. досљедно се упрошћава и јотује: морам јавт *ђе* варенка, уб *ће* ме мати *ђе* м је памет била, мрешка до мрешке *ђе* треба, само онда не б *ниђе* била, тражим *ђе* су оне вериге || оковаћу се *неђе* у подруму || *ђе* нећу чути прангије, *ђе* с био прије || *свађе* и *ниђе*.

Лексема *ђегод* (< кѡдѣ-) користи се и у значењу „гајегод” и „кадгод”: *ђегод* напукнути, *ђегод* ми се кум напије кај ћускија.

Група *-гд-* очувана је у лексеми *нигдар* (< -кѡгда).

Према *упљвати* написано је: уме нек се *неува* (тј. у *ме нек се не ува*), *увала* сам се.²⁹

4.7. Метатеза се среће у прилошким облицима: сину ми нама *нође*; аналогично према: *оклен* си стиго? – *неоклен* са стране. Преметање гласова потврђено је и у: кошуљу *пељга*, *ањфорт* (према ајнфорт), *петријолка*; *биждук* шуњке domeће (према бица).

Нема метатезе у: *нокте*.

4.8. Хаплоглогија је досљедна у облицима именице *куруз* и у од ње изведеним лексемама: *курузе*, *курузи* обрани, *курузног*, *курузовача*, *курузовницу*.

У појединим облицима ријечи и сантхијским везама потврђено је губљење гласовних низова: *куш* сад, *ђеш* стати, *доклеш*, *некве*, *ош* доћи, река б чојек да

²⁶ В. Skok 1971: 611–612.

²⁷ RJA I: 832.

²⁸ Исп. Dešić 1976: 142.

²⁹ Досљедну употребу овог лика в. и у: Petrović 1978: 81.

м је *ошла* бремза, *меицини* више воли..., *озго, оздо, сјетоват* (од савјетоват), *неквога* курвања је било вајка, *андрље* (андрамоље). Прилози код којих се среће ова појава јесу: *оклен* си стиго, *доклен, неоклен, ниоклен, одсваклен, до сведоклен*.

4.9. У вези са темом рада забиљежене су још неке појединости.

Лексема *сутра*, закључио је Д. Петровић (1978: 74), у говору Баније најчешће се јавља са фонетизмом *Ѕутра*. У пјесмама Јагоде Кљаић најчешће је *сјутра* (8), поред *сутра* (4): *вратћу се сјутра* у сумрак, *морамо сутра* поранти итд. Записана је и придјевска форма *сутраињи* (1): *сутраињи дан*.

Чува се старо *кт: дркти, уздркти*.

Умјесто *као да* биљежимо *канда* (24) и *конда* (13): сва неква напирлитана || *канда* нема у кући шпигљина, *канда* му је Тесла био у роду, *конда* отај час || из подрума донијета.³⁰

5. Закључак

Збирку пјесама *Са друге стране штреке* карактерише вокалски и консонантски систем у којем се налазе све оне фонемске јединице које познаје и српски књижевни језик.

Наша анализа показала је, као и раније истраживање Д. Црњак (Српјак 2019), да се језик Ј. Кљаић готово у потпуности ослања на дијалекатске црте српског банијског говора, као и на заједничке особине западнијих српских говора херцеговачко-крајишког дијалекта.

Одступања од стања утврђеног ранијим истраживањем банијског говора представљају: готово редовна појава промјене глагола из 3. у 7. врсту (*-ну- > -ни-*) типа *брецнитити, викнитити, зуцнитити, кренила, превагнитити* и сл., који су записани без редукција вокала *и*, присуство сугласника *х* у одређеним лексемама и већи домашај супституције појединих сугласника, што је најчешће везано за лексеме страног поријекла.

Приказано стање истраживаних језичких особина које срећемо у овој збирци пјесама додатно је потврдило и (надамо се) корисно употпунило ранија дијалектолошка истраживања.

Извор

1. Кљаић, Јагода (2018), *Са друге стране штреке*, Младеновац: Друштво за афирмацију културе.

³⁰ М. Драгичевић наводи неколико примјера у личким говорима (Dragičević 1986: 79).

Литература

1. Далмација, Стево (1997), *Ијекавски говори Поткозарја*, Бањалука: Народна и универзитетска библиотека „Петар Кочић”.
2. Дешић, Милорад (1976), „Западнобосански ијекавски говори”, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд: Институт за српски језик САНУ, XXI, 1–316.
3. Драгичевић, Милан (1986), „Говор личких јекаваца”, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд: Институт за српски језик САНУ, XXXII, 7–241.
4. Драгичевић, Милан (2000), *Списи о западнијим српским говорима*, Бања Лука: Медиа центар Прелом.
5. Драгичевић, Милан (2001), „Најзападнији српски говори данас”, *Зборник за српски језик, књижевност и умјетности*, књига I, Бања Лука, 79–89.
6. Драгичевић, Милан (2014), „О важнијим особинама сугласничког система говора јањских Срба из југозападне Босне”, *Српски језик – студије српске и словенске*, XIX, 561–576.
7. Козомара, Драгомир (2016), Фонетске и морфолошке особине српских посавских говора између Врбаса и Украине, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд: Институт за српски језик САНУ, LXIII, Београд, 1–153.
8. Николић, Мирослав (1991), „Говори србијанског Полимља”, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд: Институт за српски језик САНУ, XXXVII, 1–549.
9. Нишевић, Богдан (1972), „Особине говора вргомског краја”, *Симпозиј о Петровој гори*, Загреб: ЈАЗУ, 273–291.
10. Окука, Милош (2008), *Српски дијалекти*, Загреб: СКД Просвјета.
11. Петровић, Драгољуб (1972₁), „Прилог проучавању говора Баније и Кордуна”, *Књижевност и језик*, XIX/2–3, 21–27.
12. Петровић, Драгољуб (1972₂), „Неке особине гласовног система говора Баније”, *Нови летопис Српског културног друштва Просвјета*, књ. 3, Загреб, 5–16.
13. Петровић, Драгољуб (1973), „О говору Змијања”, *Библиотека Зборника за филологију и лингвистику*, XIV/1–2 и XV/1–2, Нови Сад: Матица српска.
14. Петровић, Драгољуб (1978), *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад – Загреб: Матица српска – Просвјета.
15. Ресо, Asim (1975), *Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne. I dio: Uvod i fonetika. Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. 1, Sarajevo: Institut za jezik i književnost.
16. Рамић, Никола (1999), „Ливањско-дувањски говорни тип”, *Српски дијалектолошки зборник*, Београд: САНУ и Институт за српски језик, XLVI, 263–426.
17. RJA I (1880–1882), *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU.
18. Skok, Petar (1971–1974), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb: JAZU.
19. Финка, Божидар (1977), „Штокавски ијекавски говори у Горском котару”, *Зборник за филологију и лингвистику*, XX/1, 145–172.

20. Црњак, Дијана (2019), „Синтаксичке особине дијалекатских пјесама Јагоде Кљаић”, *Što sanjamo/ Knjiga radova povodom 70. rođendana profesora Dušana Marinkovića*, Загреб: Филозофски факултет Свеучилишта у Загребу – Вијеће српске националне мањине Града Загреба, 208–218.
21. Црњак, Дијана, и Драгомир Козомара (2015), „О вокализму говора Јаворана”, *Српски језик – студије српске и словенске XX*, 697–710.
22. Црњак, Дијана, и Драгомир Козомара (2017₁), „О језику Ардалићевих басана”, *Зборник радова с међународног научног скупа Транзиција и културно памћење, одржаног 26–27.11.2015. у Загребу*, Загреб: Средња Еуропа, 391–403.
23. Црњак, Дијана, и Драгомир Козомара (2017₂), „Особине консонантског система говора Јаворана”, *Годишњак за српски језик и књижевност*, год. XXVIII, бр. 15, Ниш: Филозофски факултет, 205–216.
24. Цукут, Слађана (2018), *Српски говори околине Шитова*, докторска дисертација у рукопису, Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци.

Biljana M. Savić

Institut za srpski jezik SANU

VOCALISM AND CONSONANTISM IN THE COLLECTION OF POEMS *ON THE OTHER SIDE OF THE STREAK* BY JAGODA KLJAIĆ

Summary

This paper analyses the vocal and consonant system in the collection of poems *On the Other Side of the Streak* by Jagoda Kljaić. The language in this literary work is a reflection of the archaic Banija idiom, which is no longer spoken, and which the poet activates to preserve it from oblivion. The aim of this paper is to give an overview of the researched linguistic features, compare them with previous scientific knowledge about this and other western Serbian dialects, and complete the picture of the Banija dialect which is an integral part of the Herzegovinian-Krajina dialect.

► **Key words:** Jagoda Kljaić, Banija's speech, Herzegovinian-Krajina (East-Herzegovinian) dialect, vocalism, consonantism, language *On the other side of the streak*.

Primary Source

1. Kljaić, Jagoda (2018), *Sa druge strane štreke*, Mladenovac: Društvo za afirmaciju kulture.

References

1. Crnjak, Dijana (2019), „Sintaksičke osobine dijalekatskih pjesama Jagode Kljaić”, *Što sanjamo/ Knjiga radova povodom 70. rođendana profesora Dušana Marinkovića*, Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Vijeće srpske nacionalne manjine Grada Zagreba, 208–218.
2. Crnjak, Dijana, i Dragomir Kozomara (2015), „O vokalizmu govora Javorana”, *Srpski jezik – studije srpske i slovenske*, XX, 697–710.
3. Crnjak, Dijana, i Dragomir Kozomara (2017₁), „O jeziku Ardalićevih basana”, *Zbornik radova s međunarodnog naučnog skupa Tranzicija i kulturno pamćenje, održanog 26–27.11.2015. u Zagrebu*, Zagreb: Srednja Europa, 391–403.
4. Crnjak, Dijana, i Dragomir Kozomara (2017₂), „Osobine konsonantskog sistema govora Javorana”, *Godišnjak za srpski jezik i književnost*, god. XXVIII, br. 15, Niš: Filozofski fakultet, 205–216.
5. Cukut, Slađana (2018), *Srpski govori okoline Šipova*, doktorska disertacija u rukopisu, Filološki fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.
6. Dalmacija, Stevo (1997), *Ijekavski govori Potkozarja*, Banjaluka: Narodna i univerzitetska biblioteka „Petar Kočić”.
7. Dešić, Milorad (1976), „Zapadnobosanski ijekavski govori”, *Srpski dijalektološki zbornik*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, XXI, 1–316.
8. Dragičević, Milan (1986), „Govor ličkih jekavaca”, *Srpski dijalektološki zbornik*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, XXXII, 7–241.
9. Dragičević, Milan (2000), *Spisi o zapadnijim srpskim govorima*, Banja Luka.
10. Dragičević, Milan (2001), „Najzapadniji srpski govori danas”, *Zbornik za srpski jezik, književnost i umjetnosti*, knjiga I, Banja Luka, 79–89.
11. Dragičević, Milan (2014), „O važnijim osobinama suglasničkog sistema govora janjskih Srba iz jugozapadne Bosne”, *Srpski jezik – studije srpske i slovenske*, IX, 561–576.
12. Finka, Božidar (1977), „Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotaru”, *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX/1, 145–172.
13. Kozomara, Dragomir (2016), „Fonetske i morfološke osobine srpskih posavskih govora između Vrbasa i Ukriine”, *Srpski dijalektološki zbornik*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, XXXII, 1–153.
14. Nikolić, Miroslav (1991), „Govori srbijanskog Polimlja”, *Srpski dijalektološki zbornik*, Beograd: Institut za srpski jezik SANU, XXXVII, 1–549.
15. Nišević, Bogdan (1972), „Osobine govora vrgomskog kraja”, *Simpozij o Petrovoj gori*, Zagreb: JAZU, 273–291.
16. Okuka, Miloš (2008), *Srpski dijalekti*, Zagreb: SKD Prosvjeta.
17. Peco, Asim (1975), Ikvskoščakavski govori zapadne Bosne. I dio: Uvod i fonetika. *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik*, knj. 1, Sarajevo: Institut za jezik i književnost.

18. Petrović, Dragoljub (1972₁), „Prilog proučavanju govora Banije i Korduna”, *Književnost i jezik*, XIX/2–3, 21–27.
19. Petrović, Dragoljub (1972₂), „Neke osobine glasovnog sistema govora Banije”, *Novi ljetopis Srpskog kulturnog društva Prosvjeta*, knj. 3, Zagreb, 5–16.
20. Petrović, Dragoljub (1973), „O govoru Zmijanja”, *Biblioteka Zbornika za filologiju i lingvistiku*, XIV/1–2 i XV/1–2, Novi Sad: Matica srpska.
21. Petrović, Dragoljub (1978), *Govor Banije i Korduna*, Novi Sad – Zagreb: Matica srpska – Prosvjeta.
22. Ramić, Nikola (1999), „Livanjsko-duvanjski govorni tip”, *Srpski dijalektološki zbornik*, Beograd: SANU i Institut za srpski jezik, XVI, 1–163.
23. RJA I (1880–1882), *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb: JAZU.
24. Skok, Petar (1971–1974), *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb: JAZU.

Преузето: 16. 4. 2022.
Корекције: 13. 5. 2022.
Прихваћено: 19. 5. 2022.